

EL LLIBRE QUE HE LLEGIT

Títol: MALALTS DE PASSAT (Una revisió crítica de la identitat catalana)

Autor: Miquel Porta Perales

Editorial: Laertes SA de Ediciones, 2000

Comentat per Joan Sanjuan i Esquirol

Vaig descobrir Miquel Porta Perales llegint el seu llibre **MALALTS DE PASSAT (Una revisió crítica de la identitat catalana)**, després l'he vist i escoltat a les tertúlies de TV3, Catalunya Ràdio i RAC1. Sobre el llibre tenia dues opcions: titllar-lo de llibret divulgatiu de tòpics sobre el nacionalisme i la identitat catalana i deixar-lo estar, o anar-lo escorcollant per refrescar conceptes. La historiografia catalana ha fet els darrers anys un salt enorme, amb un reguitzell de grans historiadors que Miquel Porta Perales sembla ignorar. Des dels mitjans de comunicació Miquel Porta Perales dóna la sensació de bona persona, molt previsible en els seus raonaments, a qui se li entén tot, intel·lectualment gens perillós. Això pot explicar l'acceptació que té en les tertúlies om es cerca cobrir un determinat espectre ideològic per fer-les aparèixer més objectives i plurals.

Anem al llibre, on Miquel Porta Perales ha volgut demostrar que el nacionalisme inventa la identitat nacional, que la nació i la seva identitat no són res més que ficcions històriques i figures literàries. Segons Porta, el nacionalisme català i la identitat catalana són una fal·làcia. Nega que la nació, el nacionalisme i la identitat nacional existeixin. Tot plegat, diu, és una pura invenció, un miratge. Si es parla d'un nacionalisme català, d'una identitat nacional dels catalans, és perquè una minoria de ments interessades han falsejat la realitat. Afegeix que l'individu està per sobre de la nació, els drets individuals per damunt dels drets col·lectius, la identitat dels *jo* per sobre de la identitat nacional. Els nacionalismes –afirma– manegen un concepte col·lectiu d'identitat que exclou la individualitat.

Miquel Porta Perales comença fort, amb la vella teoria del determinisme i conduisme de la història, en què se suposa que cervells entre privilegiats i malèvols dirigeixen els destins dels individus, els pobles i les nacions com si fossin putxinel·lis.

Tractar el nacionalisme, la nació i la identitat nacional de forma genèrica ens condueix enlloc, és pura metafísica. El que no podem negar són les seves conseqüències. Els qui formulen que la nació i la seva identitat no són res més que ficcions i figures literàries, cometem un greu error en escriure “no són res més”, enlloc de “són també”. Parlen d'inventar una cultura nacional i una identitat nacional, és a dir, adjectiven *cultura* i *identitat*, com si aquestes poguessin existir en estat pur, abans de ser contaminades pel nacionalisme. No n'hi ha prou en afirmar que els nacionalismes instrumentalitzen les diferències i construeixen mites, i oblidar que ho fan en funció d'unes demandes socials i polítiques concretes. Fa de pobre dir que més enllà de la ficció es troba la realitat, quan la ficció trastoca aquesta mateixa realitat.

Si els nacionalismes són una obsessió, una entelèquia, una idea, una imatge, un esperit, no està gens malament allò que han fet des del *no ésser*, perquè han donat alè, vida i

consistència a totes les nacions que van arribar a ésser estats i a moltes nacions frustrades per no haver-ho aconseguit. Jo tampoc sé exactament que significa la identitat nacional. La sento i la intueixo, i, pel que fa a Catalunya, observo que té múltiples maneres d'identificar-se: nacionalisme, catalanisme, autonomisme, sobiranisme, dret a decidir, independentisme, regionalisme, i més que me'n deixo, i cada una d'aquestes maneres amb les seves matitzacions corresponents. M'atreveixo a dir que hi ha tantes identitats nacionals com persones, amb sentiments, intuïcions, simbolismes, que poden ser comuns o no i interpretats de forma diversa. Per a mi la identitat nacional no pot ser mai inqüestionable, única i indivisible, tampoc exclouent i immobilista.

Estic absolutament d'acord en considerar l'individu per sobre de la nació, de situar els drets individuals per damunt dels drets col·lectius; la identitat dels *jo* per sobre de la identitat nacional. Allò que ha de privar en tota societat són els drets humans, la llibertat i la democràcia, el vot individual, la igualtat davant la llei. La nació i la identitat nacional s'han d'expressar lliurement a través dels individus que tenen el dret d'organitzar-se per fer valdre els seus punts de vista i donar-los sortida per la via democràtica. D'aquí la importància dels referèndums, del dret a l'autodeterminació, de la possibilitat de modificar *l'estatus quo* d'un col·lectiu que ho desitgi, del dret de les minories. No concebo una entitat nacional que no respecti altres entitats, que no sigui lliurement acceptada, permanentment mutable i tolerant.

Jo estaria d'acord amb els qui creuen que el nacionalisme es planteja la creació d'una cultura nacional i d'una identitat nacional pròpia, on si afegixen mites i llegendes, el que passa és que el resultat de tot plegat no és únicament ni fonamentalment –com creu Miquel Porta– la voluntat d'un nacionalisme manipulador, omnipresent i omnipotent, sinó la conseqüència de molts factors, entre ells els diferents nacionalismes en litigi dins d'una mateixa comunitat, però també de substrats de tota mena que durant segles s'han anat superposant en un territori, així com d'experiències individuals i col·lectives, de corrents procedents de països propers i llunyans. Nacionalisme i realitat nacional es retroalimenten.

Com he arribat a estimar Barcelona, la ciutat on vaig néixer, i un territori proper que anomeno Catalunya, per a mi té la mateixa explicació que com he arribat a estimar els meus pares i els meus germans. I no crec que aquest sentiment que m'identifica, que forma part de la meua realitat, hagi estat manipulat, almenys fins al nivell de fer irreal la meua realitat. Aquest és un substrat a partir del qual jo hi puc afegir elements “manipuladors” que em poden portar a triar entre els molts signes d'identitat que trobaré al meu país. Però, abans m'hauré impregnat d'altres substrats en funció de la meua experiència vital. Per exemple, jo no sé quin nacionalisme va inventar que en un territori determinat una gent determinada decidís parlar el català, segurament molt abans que s'inventessin els nacionalismes.

Encara no he trobat ningú a qui pugui definir com a no nacionalista, vull dir, persona no lligada sentimentalment a una nació i a una identitat nacional. Miquel Porta Perales fa un tuf de nacionalista espanyolista que tomba d'esquena. Si que he trobat a molts que, en aquest sentit, em volien fer trampa: se sentien tan impregnats del seu nacionalisme que rebutjaven el dels altres. O em volien amagar que el seu no nacionalisme era simplement una arma per al combat polític.

¿Amb quina proporció el nacionalisme intervé a l'hora de considerar la identitat nacional com a una i indivisible? És evident que durant el feixisme i en les dictadures,

la proporció en la intervenció és enorme. Els nacionalismes espanyols que s'expressen a través del PSOE i el PP ofereixen matisos a l'hora de considerar la identitat nacional com una i indivisible en relació al problema català i basc. Si el PP considera que s'ha arribat massa lluny amb l'Espanya de les autonomies, el PSOE, que tampoc les té totes, ofereix un marge no tan restringit de maniobra. Mentre que uns veuen perillar la unitat d'Espanya, els altres, amb la boca cada cop més petita, encara s'atreveixen a parlar de l'Espanya plural. A Catalunya el nacionalisme no es pot permetre ni ser únic ni indivisible.

Definir el nacionalisme com una ideologia m'ha fet venir a la memòria aquell gran nacionalista del franquisme que va escriure sobre *el eclipse de las ideologias*. Posar en una mateixa definició les ideologies i el nacionalisme ens pot portar a una enorme confusió. Si malgrat la mala premsa i el descrèdit del mot nacionalisme el segueixo utilitzant és perquè parteixo d'un nivell intel·lectual que defuig l'ús i abús polític que s'ha fet d'aquest mot. Si lliguem el terme nacionalisme a les barbaritats del Tercer Reich bona nit i tapat. Si es tracta d'estudiar les mistificacions d'un sistema basat en el binomi poder-seguretat que la societat ha anat desenvolupant a través dels temps, parlem-ne. A Alemanya i altres països el mot nacionalisme està pràcticament interdit. A Catalunya, malgrat l'ús que en va fer el franquisme, encara gaudeix d'un cert prestigi, si bé, cada cop més, s'imposen determinats sinònims com catalanisme, dret a decidir o sobiranisme. Noms menys desgastats matisen i esporguen conceptes devaluats. Miquel Porta Perales té el concepte d'identitat nacional tan consolidat que no necessiten ni explicitar-lo i es pot permetre el luxe de negar-lo.

Tenia curiositat per saber com un no nacionalista defineix els estats. La primera referència la trobo quan, de passada, sense donar-li massa transcendència, el no nacionalista que diu ser Miquel Porta expressa l'existència d'una falsa correlació nació/estat. Ja és ben curiós que la correlació nació/estat s'interpreti com a falsa. Si resulta que la nació és un invent és evident que aquesta no existeix, mentre que l'estat és una realitat inqüestionable. Per a mi, tan inqüestionable com la imbricació absoluta i indestriable del binomi nació-estat. Dit amb altres paraules: hi ha nacions sense estat, però no trobareu cap estat que no sigui una nació.

Si allò que fa nosa, que és manipulable, que està fora de lloc, que és fictici, és la nació, i tots els estats del món, per ser-ho, mantenir-se o prosperar, són nacions; si tots els estats haguts i per haver han partit i han seguit conreant la idea de nació; ¿què estan fent els qui condemnen aquesta idea? ¿Condemnen els estats per ser-ho, o només les nacions que volen ser estats? Només els estats de sempre, els de tota la vida, poden utilitzar el gran subterfugi de desprendre's del nacionalisme propi i criticar el dels altres. La negativa d'Espanya de reconèixer la independència de Cossovo, perquè no esdevingui una referència per Catalunya i Euskadi, és una demostració de com cal mantenir cada cosa al seu lloc.

He trobat en el llibre una teoria més refinada: "la nació es va esllanguint en les democràcies liberals avançades". Fixeu-vos amb quina subtilitat ha triat les paraules: no desapareix, s'esllangueix; no són estats consolidats, són democràcies liberals avançades. Així, doncs, ¿què han de fer les nacions sense estat? No tocar els nassos a les democràcies liberals avançades. Després te n'adonés de l'alt valor identitari de les seleccions nacionals esportives de les democràcies liberals avançades i comprens que l'esllanguiment és una broma.

Miquel Porta té tota la raó del món quan escriu que la teoria de la “competició pels recursos”, expressada per F. Barth, W. Bell, E. Bonacich, W. Freeman, J. Nagel, S. Olzak i d’altres, explicaria en bona mesura la formació, legalització i consolidació d’una identitat i d’una consciència nacional. Per fi hem anat a parar al rovell de l’ou, a la competició pels recursos, a situar l’economia en el lloc que li correspon. Sense predeterminedar nacionalismes bons ni dolents, podem dir amb veu clara que hi ha nacionalismes que malden per apropiari-se dels recursos d’altri, i hi ha nacionalismes que malden per evitar que els prenguin els recursos que generen. Normalment es produeix una ambivalència, de manera que, depenent de segons que i com, la nació és explotada i explotadora a la vegada.

Passem ja al cas català en concret. Cal reconèixer contundència davant d’una frase de Miquel Porta com: “Catalunya és una comunitat imaginada”, que una vegada analitzada no diu res, però fa impacte. Catalunya és una comunitat imaginada, virtual, inventada, surrealista, i molts més adjectius que vulgueu afegir-li, de la mateixa manera que és una comunitat real, consolidada, en construcció i moltes coses més que vulgueu afegir-li. L’explicació que Miquel Porta fa de com l’intel·lectual nacionalista català imagina els primers trets nacionals, és d’un naïf esfereïdor. Ens parla d’una entel·lequia pròpia d’un nacionalisme tronat i fora d’òrbita (*Oda a la Pàtria - Lo Gaiter del Llobregat - folklore – excursionisme*). Pensament molt desafortunat per combatre un nacionalisme que s’ha mogut al bell mig d’un dels salts més espectaculars d’una societat, la catalana, per tal de pujar al tren del progrés europeu de la segona meitat del segle XIX i primera meitat del segle XX.

Porta hauria de saber que la Renaixença, tal com ell la interpreta, és un moviment romàntic, amb un fort esclat d’ enamorament i d’afany per conèixer el propi país –d’aquí el fervor pel folklore, l’excursionisme i la llengua pròpia– comú a tota Europa, principalment a països com Alemanya, però també al sud de França, concretament al Llenguadoc-Provença, on la llengua occitana va donar un premi Nobel de literatura: Federic Mistral. Estudis seriosos han demostrat que la Renaixença catalana no va ser més rica que d’altres renaixences, de les quals avui resten només els records dels erudits, com és el cas del Llenguadoc-Provença, que ha vist com la seva llengua, malgrat assolir un premi Nobel, desapareixia. Normalment, a Catalunya, passada l’efervescència romàntica, hagués hagut de passar el mateix: la llengua pràcticament hauria d’haver desaparegut, les incipients llavors nacionalistes s’haguessin hagut de secar al sol i Catalunya hauria esdevingut una regió més del mapa espanyol. No va ser així, en el ben entès que el mèrit o desmèrit no va ser mai del nacionalisme entès com un invent de ments torturades, sinó tot un procés molt complex.

Historiadors prou solvents, lliguen el sentiment nacional català amb un esclat de la societat civil per progressar, per saber i aprendre en totes les àrees del coneixement, des de la música a la medicina, passant per les ciències i les arts aplicades. És quan la societat s’organitza en entitats de tota mena, des de les esportives a les científiques, des de les folklòriques a les que fomenten les arts escèniques i les activitats culturals. Les classes populars creen els grans sindicats i les mútues de previsió social i els ateneus populars. Hi ha com una necessitat d’apropar-se a les nacions més avançades i aprendre d’elles. Tot plegat va lligat a la introducció de la màquina de vapor i a la creació d’una indústria potent que trastoca la societat catalana (creació d’un proletariat actiu) i la relació d’aquesta amb la resta de l’Estat (modernització de l’Estat i arancels).

El nacionalisme català com a tal nacionalisme apareix a les acaballes del segle XIX. Des dels inicis ens trobem –amb una colla de variants– amb un nacionalisme d'esquerres i republicà i un nacionalisme burgès i monàrquic que acabarà imposant-se sobre el primer fins a la proclamació de la República.

Miquel Porta ha anat triant frases de documents per demostrar la utilització esbiaixada, quan no falsa, de conceptes com la llengua, la cultura, la terra, el folklore, la pàtria; així com el conreu d'una història farcida de mites i mentides.

Quan llegim escrits d'èpoques passades no podem oblidar el context i els estils en què foren redactats. Avui, sentir parlar de raça ens pot posar els pels de punta, potser és per això que Porta abusa del vocable en la seva tria de textos. Exaltacions a la pàtria poden portar a lectors actuals a recordar amargues experiències. L'exposició de sentiments abrivats poden projectar una visió distorsionada d'uns autors força tebis i conservadors, tinguts, tanmateix, en el seu temps per temperats. El rigor científic que avui exigim no es pot extrapolar a una societat majoritàriament analfabeta. És veritat que els autors que ell anomena, que les iniciatives que descriu, van influir en la creació d'un imaginari catalanista, però discrepo totalment en atribuir els èxits de la Renaixença a un determinisme dirigit. Els qui deien el que deien quan escrivien era perquè hi havia un públic famèlic de sentir el que escoltaven o llegien. Si la llavor fermentava era perquè hi havia una terra assaonada per fer-la fructificar.

Un dels pecats més grans del nacionalisme –afirma l'autor del llibre– és la tergiversació de la història. Dit de forma generalitzada podria estar-hi d'acord. Quasibé, per no dir totes, les històries han estat estudiades des de punts de vista nacionals, els resultats depenen de l'historiador. A Catalunya hem tingut historiadors nacionalistes d'una gran categoria. A tot arreu hi trobareu morralla, però no es pot negar que a les darreres dècades, a Catalunya, han existit i existeixen un gruix d'historiadors que han dignificat la professió i han posat molts mals entesos al seu lloc. Esmentar a la dècada del 2000 historiadors periclitats i no fer en prou feines esment de les noves aportacions, és una mena de manera de tergiversar els continguts. Les darreres aportacions dels historiadors permeten un coneixement científic força contrastat i plural perquè ningú pugui sentir-se enganyat.

El nacionalisme és l'energia que ha mogut els estats i la vida d'aquests no ha tingut res d'idíl·lica ni d'exemplar. Cada cop que l'estat ha utilitzat la força ho ha fet des de conviccions nacionals profundes que justificuessin la violència, el dret de conquesta. És el cas del colonialisme territorial i econòmic, dels expansionismes dels segles XIX i XX, del feixisme, quan no ha fet dels seus objectius croada. No és estrany que el mot nacionalisme estigui desprestigi. És evident que als nacionalismes en generals se'ls pot atribuir les més execrables accions, les més abjectes manipulacions, els interessos més inconfessables. I quan més gran, quan més poderós l'estat, més malvestats atresora.

Afirmar que hi ha qui creu que la identitat catalana i el nacionalisme troben les seves arrels i raó de ser en el cristianisme, té el mateix valor que afirmar que hi ha qui creu que la identitat catalana i el nacionalisme troben les seves arrels i raó de ser en la laïcitat. Dir que la identitat i el nacionalisme son un patrimoni de la dreta o de l'esquerra, té el mateix valor que dir-ho a viceversa. Si com afirmava Ernest Renan: per cada criteri que es presenta com a definidor i delimitador d'una nació i identitat

nacional, en trobem d'altres que brinden contraexemples; idèntica definició val en sentit contrari, o de tornada. A tots els exemples per combatre la idea de nació i d'identitat nacional podríem respondre amb contraexemples.

Miquel Porta s'escandalitza perquè Torres i Bages o Jaume Collell van lligar la identitat catalana amb el cristianisme. Per ventura, ¿no és això el que l'Església Catòlica ha vingut fent amb tots els pobles? L'Església Catòlica, universal, va imbricar el seu missatge a la realitat nacional de cada país per passar a ser la religió nacional, allà on va reeixir. No anem gaire lluny, tenim l'exemple de la verge del Pilar, "patrona dels espanyols", la que *no quiere ser francesa*, la de la *Fiesta de la Raza* i de la *Hispanidad*. Quan la *Espanya autèntica* s'aixeca contra la *Anti-Espanya*, la primera obté la benedicció papal per iniciar una guerra santa o creuada. Quan dos països cristians s'enfrontaven entre si Déu estava a favor d'un o de l'altre, segons el bàndol que l'invocava. Les verges nacionals han aflorat arreu, ¿quin sentit té fer escarafalls de la utilització com a símbol nacional de la Moreneta? ¿Què no rau aquí, en part, l'èxit de penetració de l'Església al món? L'Església es fa romana quan l'imperi. Quan apareixen les nacions es fa nacional, tot i mantenir la seva organització a nivell mundial.

Torres i Bages, va tenir la virtut de copsar la realitat del pagès català empobrit per la transformació econòmica, per la industrialització i les noves tècniques de conreu. Un pagès que amb les seves formes de viure i de pensar va inspirar el bisbe de Vic quan va escriure la Tradició Catalana. Qui pensi que va ser el bisbe qui va crear un corrent nou de pensament s'equivoca de mig a mig. El bisbe no va fer res més que atiar el foc d'una teia encesa. Els qui hem tingut velles arrels en el camp català sabem per experiència per on anaven els trets. Sabem d'aquells pagesos carregats de fills, patidors de malalties i de misèries, arrelats al terrós i a la religió, amb rosaris interminables a la vora del foc, amb les seves històries i rondalles sobre el país, les seves verges i els seus sants, parladors d'una única llengua, de viatge a Montserrat quan es casaven. Què poc entenen Torres i Bages els qui critiquen el seu regionalisme cristià i que bé l'entenen la gran majoria dels pagesos del segle XIX.

Si en tot el que escriu Miquel Porta sobre cristianisme i catalanisme canviés només el nom de Catalunya per qualsevol altre nació cristiana i els noms de les verges i sants pels autòctons de cadascuna de les nacions, el discurs podria continuar sent el mateix sense que aquest se'n ressentís. Res en aquestes cas és específic català. ¿Tant costa d'entendre que l'esquerra sigui tan nacionalista com la dreta? Miquel Porta se'n fa creus. ¿No queda prou clar que l'espanyolisme del PP i del PSOE és compartit, amb totes les diferències que vulgueu trobar-hi? Hom s'esquinça les vestidures per la contradicció entre ser nacionalista i internacionalista. ¿No ha quedat demostrat que la universalitat de l'esquerra, el seu internacionalisme, arriba fins allà on topa amb els seus interessos nacionals? No crec que sigui el moment de recordar els fracassos de la I, II i III Internacional, a partir d'aflorar les contradiccions entre interessos nacionals dels partits que la composaven. En definitiva, per ser que els nacionalismes i les identitats nacionals no existeixen, quin enrenou no han creat.

El recorregut historicista de Miquel Porta ens porta indefectiblement fins a la situació actual. En aquest capítol Miquel Porta ens parla "d'un cert nacionalisme català essencialista". Alguna cosa hem guanyat pel camí, perquè vol dir que hi ha un nacionalisme no essencialista que l'autor no assenyalava. Si la concepció essencialista, segons Porta, deixa a fora a la meitat dels catalans, l'ocultació de la concepció no

essencialista deixa a fora l'altra meitat. Insistir en què la llengua catalana codifica la identitat catalana, és insistir en voler col·locar el nacionalisme català en un atzucat sense sortida, una trampa de la que, fa temps, el nacionalisme se n'ha sortit. Ja fa temps que els historiadors del catalanisme consideren que el gran codificador de la identitat catalana és el conflicte.

El caràcter metafísic del discurs de Miquel Porta queda demostrat davant la incapacitat de definir conceptes. Agafa frases soltes de discursos nacionalistes per arremetre contra paraules com pàtria, ésser, nació. Paraules que qui les escriu o pronuncia no pot estar definint constantment, però que són clares i normals pel receptor i l'ajuden a entendre el missatge. En una anàlisi exhaustiva trobaríem tantes entitats nacionals com individus. Un grup d'amics criden "Visca Catalunya", si els pregunteu perquè val la pena que Catalunya visqui les respostes seran diferents. Cantant Els Segadors, el sentiment del meu cant serà diferent del qui tinc al costat, la identitat serà el fet que estem cantant Els Segadors. Una altra identitat, a un altre nivell, serà el respecte dels qui no s'han fet seu l'himne i callats es posaran d'empeus. Si no existís una entitat nacional catalana estaríem cantant una altra cosa.

Llegint Porta i no coneixent la realitat catalana, podríem arribar a la conclusió que a Catalunya es rebutja a qui no compleix uns paràmetres estàndard marcats pel grup culturalment o políticament dominant, en què es manipula el nou vingut o a aquell que no està dins dels paràmetres de la identitat nacional catalana. Determinades declaracions de partits polítics, determinats programes de la televisió madrilenya i de ràdio COPE, determinada premsa, com El Mundo, ABC i La Razón, van en el sentit de donar la visió d'una Catalunya insolidària, egoista, tancada en ella mateixa. Res més lluny de la realitat. Catalunya és un país d'acollida, d'assimilació, de mestissatge, de fusió, de tolerància.

Fa una feina esbiaixada l'autor del llibre –fins i tot diria que bruta– en triar Estocolm com exemple de la ciutat del futur. Podia no haver anat tan lluny i observar Barcelona. Sense entrar en discussions de quina ciutat és més cosmopolita, a Barcelona hagués trobat, com a mínim, els mateixos supòsits, les mateixes referències que ha trobat a la capital sueca, i de passada hagués promocionat Barcelona com una de les ciutats més plurals, més transitada per les cultures i de les més visitades del món, amb un fort flux migratori. Una ciutat capital del disseny, de les primeres en acollir certàmens, fires i congressos; una ciutat que fabrica i que mostra la seva bellesa, la seva arquitectura, a milions de turistes l'any, pionera en medicina, moda, turisme i esport. Una ciutat aglutinadora de cultures, amb vocació de convertir-se en capital de la mediterrània. Una Barcelona feta, també, per i des del nacionalisme català. Els somiatruites de la Renaixença, del Modernisme i del Noucentisme, van deixar-hi bona petja.

Si la Catalunya de la segona meitat del segle XIX i del segle XX hagués seguit el tram-tram de la nació espanyola, ¿haguéssim arribat els catalans allà on som? Catalunya, ha partir de la concepció romàntica de la Renaixença, de l'impuls cultural i polític del Modernisme i del Noucentisme, es va situar com a capdavantera del desenvolupament espanyol, esdevenint el territori que més s'aproximava a Europa. Estic convençut que una Catalunya no nacional, no identitària, hagués acabat per ser una província més del desenvolupament integral d'Espanya. Tenim exemples com els del sud de França abocat a l'ostracisme, a l'agricultura subvencionada, a la vinya, un sud desèrtic contraposat a

l'enorme centralitat d'un poderossíssim París. Aquests no és el model d'estat que aspira l'entitat nacional catalana.

Finalment acaba el llibre dient: "Avui, l'espurna patriòtica hauria d'inspirar-se en una idea política, basada en valors liberals, que apostés per coses poc heroiques com ara són el reforçament de les pràctiques democràtiques, la presa de decisions compartides, l'acord sobre qüestions de justícia i el respecte a la identitat privada". Quin llegat més pobre, quina manca d'ambició, per un llibre assaonat de desqualificacions, amb una visió de Catalunya que no es correspon en absolut amb la realitat.

La desafecció de Catalunya envers Espanya creix, hi ho fa perquè se sent injustament maltractada. Catalunya punta de llança de la democràcia espanyola, ara veu atònita com el Tribunal Constitucional retalla un Estatut referendat pel poble de Catalunya i les Corts Generals. Iniciatives populars com el dret a decidir i les consultes sobre la independència reforcen les pràctiques democràtiques la participació dels ciutadans. Catalunya, tot i les fortes migracions, les diferents cultures i llengües, és un exemple al món de convivència i solidaritat.